

Συλ. 5.

ΛΟΥΙ ΝΤΥΜΟΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΕ ΔΥΟ ΘΕΩΡΙΕΣ
ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ

Ομάδες Καταγωγής και Σχέσεις Επιγαμίας

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΔΩΡΑ ΛΑΦΑΖΑΝΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ-ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΠΑΡΑΔΕΛΛΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΑΘΗΝΑ 1996

4. ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΣΥΓΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΤΑ RADCLIFFE-BROWN

Ο Radcliffe-Brown φωτίζει το περιεχόμενο του συστήματος συγγένειας και πλησιάζει το *Notes and Queries* όταν γράφει:

Ένα σύστημα συγγένειας... είναι κατά πρώτο λόγο ένα σύστημα δυαδικών σχέσεων μεταξύ προσώπων στο πλαίσιο μιας κοινότητας, στο οποίο η συμπεριφορά οποιουδήποτε από τα δύο πρόσωπα σε οποιαδήποτε από τις δύο αυτές σχέσεις ρυθμίζεται κατά κάποιον τρόπο και σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό από το κοινωνικό έθιμο (*Structure and Function*, σ. 52).

Σημειώνουμε τις λέξεις («κατά πρώτο λόγο»). Πέρα από τις διαπροσωπικές σχέσεις υπάρχουν κι άλλα πράγματα σε ένα σύστημα συγγένειας. Συνοπτικά, υπάρχουν επιπλέον: τα ονόματα που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι για να δηλώσουν ή να προσφωνήσουν τους συγγενείς τους και οι ιδέες που διαμορφώνουν για τη συγγένεια, υπάρχουν επίσης οι συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, όπως η «οικογενειακή οικιακή μονάδα», υπάρχουν οι σχέσεις με τους νεκρούς (*προγονολατρία*, ό.π., σ. 53), υπάρχουν τέλος οι σχέσεις μεταξύ των ομάδων που αντιστοιχούν σε ομάδες καταγωγής (*Εισαγωγή*, σ. 84, παρακάτω § 6). Σε σχέση όμως με όλα αυτά οι διαπροσωπικές σχέσεις καταλαμβάνουν μια κεντρική θέση, συνιστούν «την πραγματικότητα του συστήματος συγγένειας ως μέρους της κοινωνικής δομής» (*Εισαγωγή*, σ. 10). Σε όλα αυτά θα επανέλθουμε. Πρώτα όμως ας ακολουθήσουμε τον Radcliffe-Brown ως το σημείο που αποτελεί ίσως την τελευταία λέξη της θεωρητικής του σκέψης πάνω στο θέμα. Τα συστήματα συγγένειας θεμελιώνονται σε «δομικές αρχές», για τις οποίες λέει προς το τέλος της *Εισαγωγής* τα εξής:

Όπως ο αρχιτέκτονας που κάνει τα σχέδια μιας κατασκευής οφείλει να επιλέξει τις δομικές αρχές που θα χρησιμοποιήσει, με τον ίδιο τρόπο, αν και όχι με τόσο σαφή πρόθεση, υπάρχει στην κατασκευή ενός συστήματος συγγένειας ένας περιορισμένος αριθμός δομικών αρχών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν και να συνδυαστούν με ποικίλους τρόπους. Ο χαρακτήρας της δομής εξαρτάται από την επιλογή, τον τρόπο χρήσης και το συνδυασμό αυτών των αρχών. Η δομική ανάλυση ενός συστήματος συγγένειας οφείλει συνεπώς να αναφέρεται στις δομικές αρχές και στην εφαρμογή τους (*Εισαγωγή*, σ. 83).

Αντιλαμβάνεται κανείς ότι εδώ πρόκειται μάλλον για διαφορετικά «δομικά» χαρακτηριστικά που αναφέρονται σε διαφορετικούς τύπους συστημάτων, τα οποία χρησιμοποιούν, υποτίθεται, εναλλακτικά κάποια στοιχεία ή συνδυασμούς στοιχείων, παρά για καθολικές αρχές που εφαρμόζονται παντού. Θα επανέλθουμε λεπτομερέστερα στη συνέχεια (§ 9-10).

5. ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ ΜΙΑΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ «ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ»

Ας σκεφτούμε αυτό που μόλις διαβάσαμε. Αντιμετωπίσαμε το ζήτημα του τι είναι μια «ολότητα». Για μας αυτό που διαφοροποιεί μια «ολότητα» από μια απλή συλλογή, ανεξάρτητα από κάθε ιδέα οργανισμού ή λειτουργίας, είναι ότι έχει μια εσωτερική διάταξη η οποία είναι αντιληπτή. Εν τέλει, λογικά, σε αντιδιαστολή με μια συλλογή, μια «ολότητα» είναι ένα σύνολο θεμελιωμένο πάνω σε διακριτικές αντιθέσεις που καθορίζουν μια συμπληρωματικότητα ανάμεσα στα στοιχεία της. Μια και μόνη αντίθεση είναι αρκετή: ένας άνθρωπος είναι μια ολότητα, στο πλαίσιο της παραδοσιακής οπτικής, επειδή «συντίθεται» από μία ψυχή και ένα σώμα. Είδαμε ότι το *Notes and Queries* αναφέρεται σε μια κάποια διάταξη ή δόμη-

ση (pattern) των σχέσεων η οποία τις συγκροτεί σε ολότητα. Από αυτή την άποψη η αγγλική ανθρωπολογία, στο μέτρο που, καθώς είδαμε, προσπαθεί να αναγάγει τη συγγένεια σε μια μοναδική ουσία, μοιάζει να απομακρύνεται από τη συγκρότησή της σε μια πραγματική «ολότητα». Θα ήταν προτιμότερο να επανέλθουμε στην ιδέα που υπονοείται στον τίτλο του Morgan *Systems of Consanguinity and Affinity of Mankind*. Για κάποιες κοινωνίες τουλάχιστον (βλ. 3ο μέρος) η αντίθεση της συγγένειας εξ αίματος και της αγχιστείας συγκροτεί πράγματι τη συγγένεια ως ολότητα. Ο Evans Pritchard, μεταγενέστερος του Radcliffe-Brown, είναι κατηγορηματικός:

Οι κατηγορίες της συγγένειας είναι περιορισμένες σε αριθμό και εμφανίζουν μια καθορισμένη για κάθε πρόσωπο διάταξη. Ο ανθρωπολόγος δεν είναι ο μόνος που αντιλαμβάνεται αυτή τη διάταξη (μορφή ή δομή: pattern). Ο ίδιος ο Νουέρ (Nuer) την αντιλαμβάνεται και μπορεί να την περιγράψει δίχως να αναφερθεί σε συγκεκριμένο πρόσωπο, ως ένα αφηρημένο σύστημα... υπάρχει μια αναγνωρισμένη ισοροπία ανάμεσα στους εξ αίματος συγγενείς από την πλευρά του πατέρα και από την πλευρά της μητέρας... (*Kinship and Marriage*, σ. 152, Βιβλ. αρ. 9).

Έχουμε ήδη εδώ, και θα την ξαναβρούμε με μεγαλύτερη ακρίβεια στη συνέχεια στα κείμενα του ίδιου συγγραφέα, μια δομική έννοια αυτής της αλληλεξάρτησης των «διακριτικών γνωρισμάτων» της συγγένειας για τα οποία μιλούσε ο Radcliffe-Brown.

Προσωπικό συμπλήρωμα. Προσπαθώντας να είμαστε πιο σαφείς, ας επικαλεστούμε τη θεωρία των συνόλων. Έστω ένα δεδομένο σύνολο A , και a ένα στοιχείο αυτού του συνόλου. Η πρόταση που πρέπει πάντα να έχουμε κατά νου στην κοινωνιολογία είναι ότι το a (καθεαυτό) είναι διαφορετικό από το «α ως

στοιχείο του συνόλου A »: $|a|$. Συνηθίζουμε να λέμε ότι ένα δεδομένο γνώρισμα είναι το ίδιο στον τάδε και στο δείνα τύπο κοινωνίας, αλλά ότι η θέση του, η λειτουργία του ή η σχέση του με το σύνολο διαφέρει. Ουσιαστικά πρόκειται για εσφαλμένο τρόπο έκφρασης: εφόσον αναφερόμαστε σε σύνολα ή «συστήματα», ένα γνώρισμα το οποίο δεν καταλαμβάνει την ίδια θέση δεν είναι το ίδιο. Παράδειγμα: μιλάμε για «κατά προτίμηση γάμο με την πλάγια εξαδέλφη» σε μια κοινωνία με εξωγαμικές ομάδες η οποία κάνει αυστηρή διάκριση ανάμεσα σε παράλληλους και πλάγιους συγγενείς. Αν μιλάμε κατά τον ίδιο τρόπο για «προτιμητικό γάμο» με την παράλληλη πατρογαμική εξαδέλφη σε μια ισλαμική ή αραβική κοινωνία όπου δεν υπάρχουν εξωγαμικές ομάδες και όπου η διάταξη των κατηγοριών είναι εντελώς διαφορετική, τότε χάνουμε το σύστημα από το οπτικό μας πεδίο και μιλάμε σαν να μας ενδιέφερε το αβρό και μεμονωμένο γνώρισμα του «προτιμητικού γάμου» (κανονιστικού ή στατιστικού). Όμως αυτή η «προτίμηση» δεν είναι το ίδιο πράγμα — κοινωνιολογικά — στα δύο συστήματα. Κατά τον ίδιο τρόπο, αν υποθεθεί ότι δίνεται ένα άλλο σύνολο («σύστημα») A' του οποίου το a είναι στοιχείο, τότε:

$|a|^A$ είναι διαφορετικό από το $|a|^{A'}$

Γι' αυτό το λόγο είναι εξαιρετικά σημαντικό να γνωρίζουμε πού πρέπει να χαράζουμε τα όρια του «συστήματος» το οποίο υποτίθεται ότι απομονώνουμε.

Σε ό,τι προηγήθηκε, ο όρος («σύστημα») παραπέμπει σε μια αλληλεξάρτηση στο εσωτερικό ενός συγκεκριμένου περιγράμματος. Αλλά αυτό δεν εξαντλεί το θέμα, αφού η ίδια λέξη παραπέμπει επίσης σε ό,τι συμβαίνει στο εξωτερικό του. Στην πράξη, όταν μιλάμε για «σύστημα συγγένειας», αποφαινόμεστε σε γενικές γραμμές ότι είναι νόμιμο να απομονώνουμε το

τάδε σύστημα από την καθόλου κοινωνία κατά τέτοιο τρόπο, ώστε τα εσωτερικά στοιχεία του συστήματος να εκλαμβάνονται ως αλληλεξαρτώμενα μεταξύ τους, όχι όμως με τα εξωτερικά στοιχεία. Αν Σ είναι το συνολικό κοινωνικό σύστημα, υποθέτουμε σε γενικές γραμμές ότι τα στοιχεία του Σ μπορούν να αποδίδονται κατά περίπτωση, είτε στο υποσύστημα συγγένειας S1 είτε σε άλλα υποσυστήματα S2, S3 κ.ο.κ., κατά τρόπο ώστε η συνολική αλληλεξάρτηση να μπορεί να αναχθεί με απλοποίηση σε δύο είδη αλληλεξάρτησης: την αλληλεξάρτηση των στοιχείων (όπως του α) στο εσωτερικό ενός υποσυστήματος και την αλληλεξάρτηση των υποσυστημάτων μεταξύ τους. Επιπλέον και με τους ίδιους όρους μπορούμε, πιστεύουμε, να συγκρίνουμε μεταξύ τους δύο υποσυστήματα συγγένειας, το S1 και το S'1 που προέρχονται από δύο διαφορετικές κοινωνίες Σ και Σ', αφαιρώντας τα από τις Σ και Σ'.

Ο Radcliffe-Brown αναφέρεται παρεμπιπτόντως στη σχέση ανάμεσα σε συστήματα συγγένειας και σε «άλλα τμήματα του κοινωνικού συστήματος», τη θρησκεία, την πολιτική οργάνωση, την οικονομική ζωή (Εισαγωγή, σ. 84). Η κατανομή της κοινωνικής πραγματικότητας σε διάφορα υποσυστήματα είναι πολύ σαφής στον Evans-Pritchard:

Σ' αυτό το βιβλίο ασχοληθήκαμε κυρίως με την οικογένεια, το σύστημα συγγένειας και το σύστημα των μονογραμμικών ομάδων καταγωγής και συζητήσαμε τη σχέση μεταξύ τους [των τριών συστημάτων ή όψεων] μέσα στην καθόλου κοινωνία, ιδιαίτερα σε σχέση (in terms of) με την πολιτική δομή [τέταρτο σύστημα]... Οι αξίες των διαφόρων κοινωνικών συστημάτων δρουν σε διαφορετικές καταστάσεις και διαφορετικά επίπεδα της κοινωνικής ζωής (Kinship and Marriage, σ. 180, Βιβλ. αρ. 9).

Εδώ («τα συστήματα») αντιστοιχούν σ' αυτό που αποκαλέσαμε προηγουμένως («υποσυστήματα»). Ας σημειωθεί ότι εδώ το «σύστημα συγγένειας» έχει πιο περιορισμένη σημασία από αυτήν που του αποδίδει ο Radcliffe-Brown, αφού όχι μόνο οι ομάδες μονογραμμικής καταγωγής διακρίνονται από αυτό το σύστημα αλλά και οι ενδοοικογενειακές σχέσεις (βλ. § 6).

Σ' αυτό το σημείο πρέπει να κάνουμε μια παρατήρηση σχετικά με τη φύση των υποσυστημάτων που ελπίζουμε να διακρίνουμε στο εσωτερικό του καθόλου κοινωνικού συστήματος. Δίχως αμφιβολία, θα είχαμε καταρχάς την τάση να δούμε εδώ τα πράγματα σαν μια εμπειρική κατάτμηση, σαν να είχαμε δηλαδή να ξεχωρίσουμε μέσα από την κοινωνική πραγματικότητα ό,τι αναφέρεται στη συγγένεια, τη θρησκεία, την οικονομία, να ταξινομήσουμε όλα αυτά ξεχωριστά και να ανασυνθέσουμε στη συνέχεια την εικόνα του συνόλου παρατάσσοντας τα κομμάτια όπως σε ένα παζλ. Μια τέτοια οπτική είναι πρόσφορη για μια πρώτη ταξινόμηση, μια γρήγορη περιγραφή κ.ο.κ. Όμως το ενδιαφέρον μιας συστηματικής θεώρησης είναι να μας επιτρέψει να διεισδύσουμε βαθύτερα: δεν πρόκειται πλέον για μια πραγματική διάκριση, αλλά για μια διάκριση την οποία πραγματοποιεί ο αναλυτής ακολουθώντας μια σκοπιά που συμφωνεί λίγο πολύ με τις ιθαγενείς ιδέες. Είναι ολοφάνερο, για παράδειγμα, ότι ένα συγκεκριμένο δεδομένο μπορεί συχνά να παρουσιάζει ταυτόχρονα μια πλευρά «συγγένειας», μια πλευρά θρησκευτική κ.ο.κ. Με άλλα λόγια, τα ιδεώδη υποσυστήματα, θεωρούμενα από τη σκοπιά των υπό παρατήρηση δεδομένων, εν μέρει επικαλύπτονται. Και δεν υπάρχει τίποτα το αδόκιμο σ' αυτό, αφού το ζήτημα είναι να αναλύσουμε και να εκφράσουμε ευκολότερα τη συνοχή της καθολικής κοινωνικής πραγματικότητας.

Προσωπικό συμπλήρωμα. Συνοπτικά, αυτό στο οποίο οδη-

γούμαστε κατά τρόπο ακόμη εντελώς ιδεώδη είναι η εφαρμογή στην καθόλου κοινωνική πραγματικότητα επιμέρους θεωρήσεων, καθεμιά από τις οποίες έχει την ιδιότητα να συνάγει μια «ολότητα» υπό την έννοια ενός συνόλου ή ενός συστήματος δομημένου βάσει των εσωτερικών του αντιθέσεων. Αν υποθέσουμε ότι ολοκληρώθηκε η ανάλυση, η καθόλου κοινωνία θα φαινόταν ως ένα σύστημα σχέσεων διαβαθμισμένο σε δύο επίπεδα: τις σχέσεις ανάμεσα στα υποσυστήματα ή τις επιμέρους ολότητες και τις σχέσεις στο εσωτερικό της καθεμιάς από αυτές τις επιμέρους ολότητες. Παρόλο που η περίπτωση της συγγένειας είναι προνομιούχα, θα δούμε ευθύς αμέσως ότι τα πράγματα δεν είναι και τόσο απλά.

Έχοντας παρασυρθεί από τις δικές μας σκέψεις απομακρυνθήκαμε από την πιο τρέχουσα πρακτική των σύγχρονων ειδικών. Πρακτική που αναμφισβήτητα έχει κάνει εκτεταμένη χρήση (ειδικών) (υπο)συστημάτων, ο ορισμός των οποίων είναι ωστόσο λιγότερο αυστηρός από αυτόν που προτάθηκε παραπάνω. Για την απόκλιση αυτή ευθύνονται οι απαιτήσεις της σύγκρισης, είτε αυτές παραμένουν πραγματικές είτε είναι απλώς φαινομενικές. Πρέπει οπωσδήποτε να υπογραμμίσουμε ότι η κατεύθυνση που προτείναμε στο κείμενό μας δεν εγγυάται τη δυνατότητα της σύγκρισης στο επίπεδο των υποσυστημάτων. Πράγματι ο ορισμός ενός δεδομένου υποσυστήματος εξαρτάται από την περί ου ο λόγος κοινωνία: μια διαφορετική κοινωνία μπορεί θαυμάσια να μην επιτρέπει έναν τέτοιου είδους ορισμό. Για να πάρουμε ένα πολύ απλό παράδειγμα, ο Evans-Pritchard έχει απομονώσει στους Νουέρ ένα υποσύστημα ομάδων καταγωγής, αλλά οι κοινωνίες που δεν έχουν ομάδες καταγωγής δεν αναγνωρίζουν προφανώς ένα τέτοιο υποσύστημα. Η σύγκριση δεν είναι εξασφαλισμένη παρά μόνο στο επίπεδο της κοινωνίας στο σύνολό της, και αυτό σε γενικές γραμμές είναι εντελώς σύμφωνο με τον τρόπο που προχώρη-

σε τη μονογραφική του ανάλυση. Ο Evans-Pritchard έφτασε μάλιστα αργότερα να δηλώσει ότι η τυπολόγηση ή η σύγκριση δεν είναι δυνατές στο επίπεδο των μερών, ότι η ανθρωπολογία δεν μπορούσε παρά να παραθέτει περιγραφές (κοινωνιών ή) διαφορετικών τύπων κοινωνίας, ότι δεν πρόκειται εδώ για μια επιστήμη αλλά μάλλον για ένα είδος ιστοριογραφίας (*Essays in Social Anthropology*, σ. 3-28). Αν αντίθετα θέλουμε να διατηρήσουμε τη σύγκριση στο επίπεδο των μερών και να συγκρίνουμε όχι μόνο πολιτικά και οικονομικά συστήματα αλλά ακόμη και «συστήματα κοινωνικής διαστρωμάτωσης», η ιδέα αυτών των συστημάτων θα προκύψει όχι από τη συνοχή του αντίστοιχου τομέα (ή του αντικειμένου ιδωμένου από την αντίστοιχη σκοπιά) μέσα σε μια δεδομένη κοινωνία αλλά από το ίδιο το αίτημα της σύγκρισης: Ο ανθρωπολόγος υποστηρίζει ότι μέσα σε κάθε κοινωνία πρέπει να υπάρχουν δεδομένα που υπόκεινται στη μερική θεώρηση που ο ίδιος έχει επιλέξει και τα οποία μπορούν να αποτελέσουν σύστημα μόνο με την έννοια ότι ανταποκρίνονται στο αίτημα να προβεί σε μια αποσπασματική σύγκριση. Αυτή η στάση στηρίζεται σε μια *a priori* ταξινόμηση των κοινωνικών φαινομένων, δεν ασχολείται καθόλου με την ανασύσταση του συνόλου της κοινωνίας, θυσιάζει λίγο πολύ την ιθαγενή ιδεολογία, αλλά διευκολύνει τη μερική σύγκριση. Η άλλη στάση, οπωσδήποτε λιγότερο διαδεδομένη, στηρίζεται στην καθόλου κοινωνία και στις ιθαγενείς αναπαραστάσεις, οπότε είναι ανοιχτή στην υπέρβαση της ίδιας της σκοπιάς της, περιπλέκει όμως πράγματι τη σύγκριση αφού την αρθρώνει όχι πια πάνω σε κατηγορίες φαινομένων αλλά σε τύπους κοινωνίας.

Προσθήκη του 1970: Όσα προηγήθηκαν είναι πολύ ανεπαρκή από πολλές απόψεις. Προπαντός η διακριτική αντίθεση δεν είναι η μόνη που πρέπει να ληφθεί υπόψη: αυτό θα ίσχυε μόνο αν αγνοηθεί η ιεραρχία, όπως έχουμε την τάση να κά-

νουμε στο σύγχρονο πολιτισμό μας. Πρέπει σε αυτήν να προστεθεί η ιεραρχική αντίθεση, η οποία είναι στην ουσία η σχέση ενός στοιχείου με το όλον του οποίου αποτελεί μέρος και η οποία, αν και απλούστερη από τη διακριτική αντίθεση, δεν προσφέρεται λιγότερο ως ένα δεδομένο άμεσο, ουσιώδες και μη αναγώγιμο. Έτσι είναι προφανές ότι, κάθε φορά που μιλάμε για μια ολότητα η οποία «λειτουργεί» για έναν «οργανισμό» ή ακόμα για ένα σύνολο προσανατολισμένο προς ένα «τέλος» [σκοπό] ή για τη «λειτουργία» ενός στοιχείου μέσα σε ένα σύνολο, υποθέτουμε έμμεσα μια τέτοια υπαγωγή του στοιχείου στο σύνολο. Διαβλέπει κανείς επιπλέον ότι η αποστροφή των συγχρόνων για την ιεραρχία είναι συνδεδεμένη με την αποστροφή τους προς την τελεολογία, που είναι υπεύθυνη για την αποτυχία του «λειτουργισμού». Βλέπουμε ωστόσο την ιεραρχία να επανεμφανίζεται σε διάφορες περιπτώσεις, ενίοτε με σαφήνεια, στο επίπεδο συγκεκριμένων επιστημονικών εργασιών, είτε στη βιολογία είτε ακόμα στην κοινωνιολογία ή την ψυχολογία. [Εμβραθύνοντας περισσότερο, μια ιεραρχική θέση κρύβεται πίσω από τον ατομικισμό που κυριαρχεί στο σύγχρονο κόσμο, ο οποίος υποστηρίζει ότι «οι υπέρτατοι σκοποί συγχέονται με αυτούς του κάθε ανθρώπινου όντος θεωρούμενου στην ατομικότητά του», προσθέτει ότι «η ελευθερία του δεν περιορίζεται παρά από εκείνην των ομοίων του», αλλά παραλείπει να πει ότι «η ελευθερία του υποδουλώνει όλα τα υπόλοιπα», δηλαδή «αυτή η ελευθερία στηρίζεται στην υποταγή όλων των σκοπών που δεν είναι σκοποί του ατόμου και οι οποίοι με τον τρόπο αυτό παύουν να είναι υπέρτατοι».]

Κατά δεύτερο λόγο, το γεγονός ότι οι συνάδελφοί μας μιλούν τόσο συχνά στις μέρες μας για «πολιτικό σύστημα» ή για «σύστημα κοινωνικής διαστρωμάτωσης» κτλ. φαίνεται να εμπεριέχει δύο προϋποθέσεις: α) ότι μια κοινωνία αποτελεί μια ολότητα της οποίας τα στοιχεία είναι στενά συνδεδεμένα,

είναι αλληλεξαρτώμενα· β) ότι από αυτή την αλληλεξάρτηση μπορεί κανείς να επιλέξει την τάδε ιδιαίτερη όψη, η οποία υπαγορεύεται από κάποια από τις σκοπιές της κοινωνίας μας («πολιτική»), λιγότερο ή περισσότερο εκλεπτυσμένη από την κοινωνιολογική θεώρηση (όπως στην περίπτωση της έκφρασης «κοινωνική διαστρωμάτωση»). Οι δύο προϋποθέσεις αλληλοστηρίζονται, διότι αν υποβάλαμε σε κριτική μία από αυτές τις σκοπιές, ας πούμε αυτήν της «διαστρωμάτωσης», θεωρώντας την αυθαίρετη και ίσως μη θεμιτή, θα μπορούσε κάποιος να μας απαντήσει: «Τι σημασία έχει αν τα κοινωνικά γεγονότα είναι αλληλεξαρτώμενα σε έναν τόσο υψηλό και τόσο απόλυτο βαθμό, είναι αδιάφορο ποια σκοπιά εφαρμόζουμε σ' αυτά, αφού στο τελικό αποτέλεσμα θα απομείνει πάντα αρκετή αλληλεξάρτηση». Εδώ υπάρχει οπωσδήποτε μια αυταπάτη της οποίας εντοπίζουμε τον απατηλό χαρακτήρα. Μια τέτοια αντίληψη λανθάνει πάντοτε στη χρήση της λέξης «σύστημα» σε ό,τι αφορά στην οποιαδήποτε επιλογή που γίνεται λίγο πολύ αυθαίρετα μέσα στο δεδομένο: το ιδιαίτερο «σύστημα» ενδέχεται να είναι πολύ λίγο συστηματικό, διασφαλίζεται όμως στην πράξη από το καθόλου σύστημα. Από την «ολότητα», που εκλαμβάνεται ως απροσπέλαστη, αποσπούμε για λόγους ευκολίας κάποιες όψεις που δεν αποτελούν ολότητες, αυτό που μπορούμε να ονομάσουμε «ονομαστικά συστήματα», σε αντίστιξη με τα «πραγματικά συστήματα», τα οποία στο νοση των ίδιων των υποκειμένων συνιστούν συστήματα.

Μια τρίτη παρατήρηση συνίσταται στο να συσχετιστούν οι δύο προηγούμενες: στη συνήθη ή, ας πούμε, κατώτερη θεώρηση των «συστημάτων», δηλαδή των ονομαστικών συστημάτων, υπάρχει μια κατάφαση της ιεραρχίας και ταυτόχρονα μια άρνηση της ιεραρχίας. Η κατάφαση εμπεριέχεται στη θέση πως ό,τι βρίσκεται στη δική μας κοινωνία πρέπει να βρίσκεται κι αλλού. Με άλλα λόγια, η σύγχρονη κοινωνία

αρκεί για να προσφέρει τις συντεταγμένες αναφοράς, δηλαδή έμμεσα υπονοείται ανώτερη από τις άλλες (όποιες κι αν είναι επ' αυτού του σημείου οι διαψεύσεις των, ιδιαίτερα καλόπιστων κατά τα άλλα, συγγραφέων), γεγονός που έχω ονομάσει κοινωνιοκεντρισμό. Η άρνηση της ιεραρχίας είναι πολλαπλή, παρούσα σε όλα τα επίπεδα, πανταχού παρούσα. Κατά τα άλλα πηγάζει υποχρεωτικά από την επιλογή της εξισωτικής κοινωνίας ως προνομιούχου προτύπου αναφοράς.

Σε γενικές γραμμές τελικά, για να μην είμαστε άδικοι απέναντι στη θεώρηση των ονομαστικών συστημάτων, αυτών δηλαδή που δεν αποτελούν συστήματα για τα ίδια τα υποκείμενα, θα πρέπει να πούμε ότι στην καλύτερη περίπτωση στηρίζεται ταυτόχρονα στην έννοια της συνοχής ενός οποιοδήποτε κοινωνικού δεδομένου — έννοια όντως υπερβολική και οιονεί μυστικιστική — και στην αντίληψη της ανωτερότητας της σύγχρονης κοινωνίας.

6. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΟΥΦΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΓΓΕΝΕΙΑΣ

Στη θεωρία λοιπόν, σύμφωνα με ό,τι προηγήθηκε, ένα σύστημα συγγένειας συνεπάγεται μια διανοητική κατασκευή, κάτι σαν ένα «μοντέλο» μέσα στο οποίο όλα τα μέρη ή τα γνωρίσματα γίνονται κατανοητά σε σχέση με το σύνολο, ενώ αγνοούνται όλα εκείνα που απομένουν έξω από το σύστημα. Στην πραγματικότητα — το είδαμε ήδη και θα το δούμε εδώ με μεγαλύτερη σαφήνεια — ο τομέας της συγγένειας συμπεριλαμβάνει διάφορες όψεις, οι οποίες, έστω κι αν τις εκλάβουμε όλες μαζί, δεν συνιστούν σύστημα και οι οποίες εξάλλου μελετώνται εντελώς άνισα από τους μεν και τους δε. Ο τομέας έχει κατά κάποιον τρόπο εκραγεί κάτω από την επίδραση των διαφορετικών σκοπιών, από τις οποίες μερικές μόνο ανταποκρίνονται σε συστή-

ματα υπό την αυστηρή έννοια. Αυτή η έκρηξη, αυτή η διαφοροποίηση, φαίνεται ολοκάθαρα αν αναχθούμε στον Marcel Mauss. Ο Radcliffe-Brown αποσύνδεσε οριστικά, για την αγγλική ανθρωπολογία, την πολιτισμική ιστορία από την κοινωνιολογική μελέτη, που ακόμη αναμειγνυόταν στη διδασκαλία του Mauss. Στον τομέα που μας απασχολεί, ο Mauss χρησιμοποίησε τον όρο «organes politico-domestiques» — «πολιτικοοικιακά όργανα» (*Manuel d'Ethnographie*, σ. 124). Στην αγγλική πρακτική ο γενικός αυτός τίτλος διασπάστηκε σε τουλάχιστον τέσσερις διαφορετικούς τίτλους. Ας αφήσουμε κατά μέρος το «πολιτικό σύστημα». Ο Evans-Pritchard την ίδια στιγμή που απομόνωνε (για να διατηρηθεί επί μακρόν, τουλάχιστον στην Αγγλία) το πεδίο της συγγένειας, αποσπούσε από αυτό το σύστημα των «ομάδων καταγωγής» (descent groups) — ιδού λοιπόν η όψη αρ. 1. (Ας σημειώσουμε ευθύς αμέσως τη νέα σημασία που παίρνει στη μετάφρασή μας η λέξη καταγωγή: *μονογραμμική καταγωγή*, βλ. § 11.) Σ' αυτή την περίπτωση πρόκειται βέβαια για ένα σύστημα με την αυστηρή έννοια του όρου και η διάκρισή του θεωρείται ήδη δεδομένη. Θα έπρεπε ωστόσο να ακολουθήσει κανείς τον Evans-Pritchard και να το ξεχωρίσει εντελώς από τη συγγένεια; Ο Radcliffe-Brown το αρνιόταν, ίσως γιατί ήταν δεμένος με το παρελθόν:

Ο καθηγητής Evans-Pritchard επιστά την προσοχή στη διαφορά ανάμεσα στις δυαδικές σχέσεις μεταξύ προσώπων που εμπειρεύονται σε κάθε σύστημα συγγένειας και στις σχέσεις μεταξύ ομάδων που καθορίζονται από ένα σύστημα μονογραμμικών ομάδων καταγωγής ή κλαν. Τα δύο είδη περιλαμβάνονται φυσικά σ' αυτό που εδώ ονομάζεται σύστημα συγγένειας (Εισαγωγή, σ. 84· υπογράμμιση δική μου).

Οι υπογραμμισμένες λέξεις εμπεριέχουν ένα επιχείρημα: αν συγχρίνουμε συστήματα συγγένειας με τη γενική έννοια

του όρου, επιβάλλεται προφανώς να συμπεριλάβουμε το υποσύστημα των ομάδων εκεί όπου υπάρχει. Εξάλλου πίσω από το σύστημα των ομάδων καταγωγής λανθάνουν κατηγορίες συγγένειας υπό την αφηρημένη έννοια. Τέλος, η εξέλιξη στην αγγλική ανθρωπολογία από τον Evans-Pritchard και μετά δικαιώνει τη σκοπιά του Radcliffe-Brown, καθώς και τη σύγκριση των δύο σχολών σκέψης την οποία επιχειρούμε εδώ.

Μπορούμε να ακολουθήσουμε στη συνέχεια τον Radcliffe-Brown και να πούμε ότι το κεντρικό μέρος του συστήματος συγγένειας συγκροτείται από τις σχέσεις προσώπου με πρόσωπο — αυτή είναι η όψη αρ. 2. Μόνο που εδώ θα συγκεντρώσουμε από τη μια μεριά τις κατηγορίες ή τους όρους της συγγένειας και από την άλλη τις στάσεις με την ευρύτερη δυνατή έννοια (συμπεριλαμβάνοντας τις «σημαντικές περιστάσεις» ή τελετές που υπογραμμίζει ο Evans-Pritchard και όχι μόνο την καθημερινή συμπεριφορά). (Η σχέση ανάμεσα στις κατηγορίες και τις στάσεις θα επανεξεταστεί στο κεφ. 8.) Στη συνέχεια θα πρέπει να συνδέσουμε τη συγγένεια με ομάδες όπως η οικογένεια (και το νοικοκυριό ή εστία) και με θεσμούς όπως ο γάμος (πλέγμα τελετών και παροχών αφενός και λίγο πολύ πλέγμα νομικό αφετέρου). Αυτή είναι η όψη αρ. 3, η οποία δεν συνιστά από μόνη της σύστημα με την αυστηρή έννοια, δεδομένου, για παράδειγμα, του μείζονος ρόλου της οικονομικής πλευράς μέσα στην οικογένεια. Παραθέσαμε πιο πάνω ένα απόσπασμα στο οποίο ο Evans-Pritchard διακρίνει με αυστηρότητα αφενός την οικογένεια και αφετέρου το σύστημα συγγένειας, δηλαδή τις σχέσεις μεταξύ συγγενών. Σύμφωνα με τον Evans-Pritchard, οι «σχέσεις συγγένειας» (kin) αποκλείουν τις ενδοοικογενειακές σχέσεις. Δίνει γι' αυτό δύο λόγους: η οικογένεια είναι μια ομάδα, ενώ η συγγένεια δεν είναι: θα περίμενε λοιπόν κανείς μεταξύ των σχέσεων συγγένειας να συμπεριληφθούν ως τέτοιες και οι ενδοοικογενειακές

σχέσεις. Σ' αυτό ο συγγραφέας αντιτάσσει ότι τα δύο είδη σχέσεων (για έναν Νουέρ δεν είναι οπωσδήποτε) της ίδιας τάξης (*Kinship and Marriage*, σ. 152). Στο μέτρο που το γεγονός δεν είναι γενικό, έχουμε εδώ ένα παράδειγμα των εμποδίων που η μονογραφική αυστηρότητα μπορεί να θέσει στη σύγκριση.

Τέταρτη όψη, τέλος: μπορούμε να θεωρήσουμε ότι τα διάφορα αφηρημένα γνωρίσματα με τα οποία συνηθίζουμε να χαρακτηρίζουμε ένα σύστημα συγγένειας αποτελούν σύστημα: οι κανόνες καταγωγής, διαμονής, κληρονομιάς, διαδοχής, γάμου κτλ. οφείλουν να διατηρούν μεταξύ τους ορισμένες αναγκαίες σχέσεις. Θα δούμε ότι ο Radcliffe-Brown θίγει αυτό το ζήτημα αναφερόμενος στις «δομικές αρχές» του. Αλλά πολύ σύντομα αλλάζει πορεία και μόνο με τον Lévi-Strauss θα το ξανασυναντήσουμε με τρόπο συστηματικό (3ο μέρος).

7. Η ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΣΥΓΓΕΝΕΙΑΣ: ΜΙΑ ΠΡΟΣΦΑΤΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Έχοντας αποκτήσει κάποια ιδέα σχετικά με τη μελέτη της συγγένειας, μπορούμε τώρα να αναφέρουμε μια εντελώς πρόσφατη συζήτηση πάνω στη φύση της (Βιβλ. αρ. 4). Σε διάφορες δημοσιεύσεις ο E. Gellner είχε προσπαθήσει να αμφισβητήσει αυτό που είχε γίνει το πιστεύω κάθε ανθρωπολόγου σχετικά με το θέμα, την κατ' ουσία δηλαδή κοινωνική φύση των σχέσεων συγγένειας, και να επιμείνει στο βιολογικό χαρακτήρα που αναπόφευκτα εμπεριέχεται σ' αυτές και ο οποίος επομένως θα έπρεπε να αποτελεί το κλειδί της κατανόησής τους. Σ' αυτό πολλοί αντέτασσαν αποφασιστικά και για μεγάλο διάστημα ότι ο βιολογικός χαρακτήρας είναι οικουμενικός και δεν μπορεί να στηρίζει τις παρατηρούμενες διαφορές οι οποίες, ως το θυμίσουμε, είναι σημαντικές, ανά-